

Praktisk handbok för **skyddszonsanläggare**

Omslagsbilden

Skyddszonen förhindrar att jordpartiklar rinner ut i vattendraget, gräsremsan på höger sida utgör ett betydligt sämre skydd mot jordtillförsel till vattendraget via ytavrinning.

Foto: Monica Kling

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

Regler och ersättningsnivåer gäller vid tidpunkten för framtagning av denna skrift.

Aktuella detaljregler finns tillgängliga på Jordbruksverkets hemsida www.jordbruksverket.se.

Du kan även kontakta din lokala länsstyrelse för att få veta vad som gäller för dina marker.

Delar av innehållet är hämtade ur Åmansboken, utgiven av Saxån-Braåns vattenvårdskommitté,
<http://www.saxan-braan.se/amans/default.htm>.

Löper som en grön tråd

Denna skrift riktar sig i första hand till lantbrukare. Här ges tips och råd om anläggning och skötsel av en skyddszon, vilken nytta skyddszonen gör och vilka krav och regler som gäller för att få miljöersättning för skyddszonen. Skriften tar upp både ”vanliga” skyddszoner som ligger längs ett vattendrag och anpassade skyddszoner som ligger ute på fältet.

Skyddszonen löper som en grön tråd genom landskapet och fungerar främst som ett filter för jordpartiklar och fosfor. Zonen bidrar bland annat till att minska övergödningen och förekomsten av växtskyddsmedel i vattendrag, sjöar och hav. Andra positiva effekter av skyddszonen är att området berikar landskapsbilden, gynnar djur och växtliv och kan användas för rekreation.

När det gäller förluster av fosfor från avrinningsområden har studier visat att 90 % av transporten ofta kan ske från 10 % av arealen under 1 % av tiden. Med rätt placering och utformning kan alltså skyddszonen göra stor nytta.

INNEHÅLL

Vad menas med en skyddszon?	4
Vilken nytta gör skyddszonen?	7
Filter för jordpartiklar och fosfor.....	7
Fosfor – skyddszonen är effektiv mot detta läckage.....	9
Kväve – skyddszonen har ofta låg effekt	11
Växtskyddsmedel – skyddszonen minskar oavsiktlig spridning	11
Biologisk mångfald – skyddszonen är viktig för växter och djur	12
Att anlägga och sköta en skyddszon	14
Placering för bästa effekt.....	14
Bredd och storlek	15
Avfasning av strandbrinkar	15
Sådd	16
Skötsel av skyddszonen	16
Miljöersättning för skyddszonen	18
”Vanlig” skyddszon	18
Anpassad skyddszon.....	20

Vad menas med en skyddszon?

”Vanlig” skyddszon

Det finns olika benämningar för en skyddszon som inte alltid betyder exakt samma sak. Benämningarna är t.ex. kantzon, randzon eller buffertzon. Olika personer och yrkeskategorier har olika definitioner på dessa områden. Därför lämnar vi den diskussionen utanför denna skrift och väljer att enbart använda termen skyddszon.

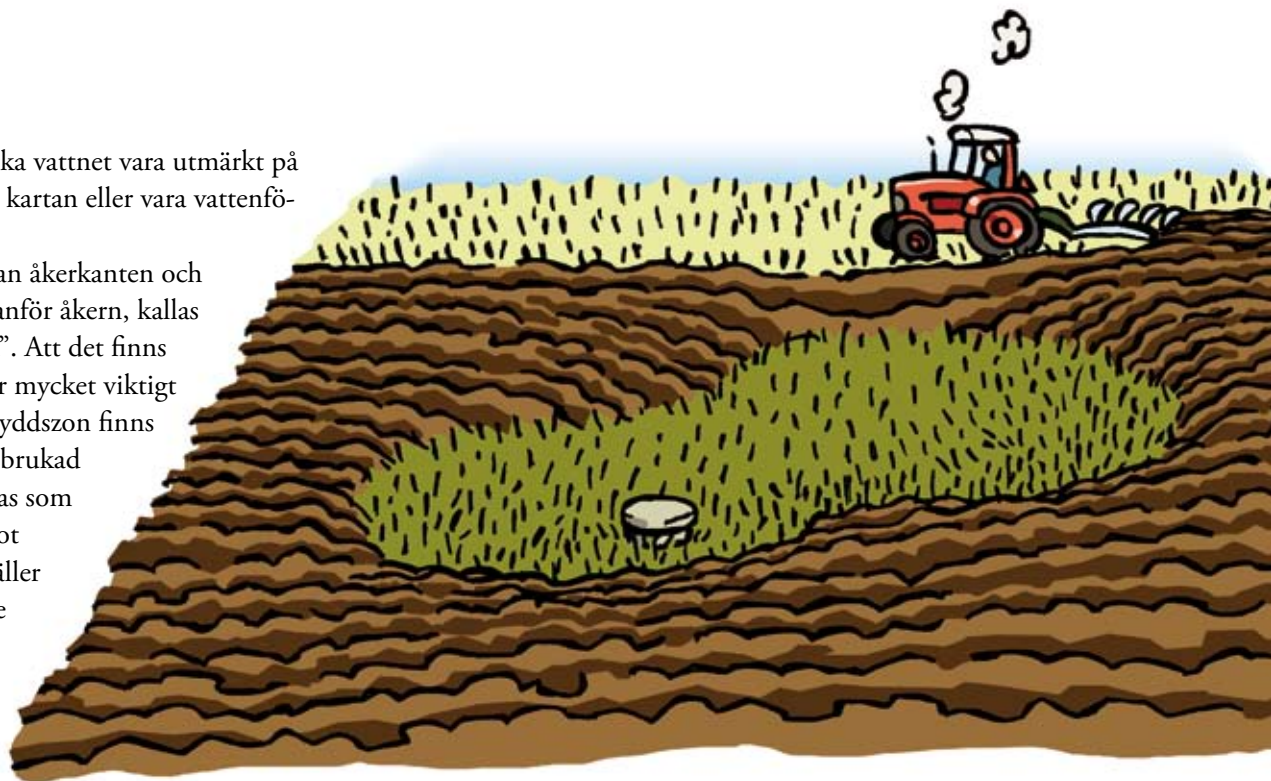
Här definieras skyddszonen utifrån de kriterier som gäller för att få miljöersättning för skyddszonen. Då gäller följande: En ”vanlig” skyddszon är en 6–20 meter bred zon som ligger på åkermark som gränsar till vatten (t.ex. vattendrag, sjö, hav eller damm). Zonen ska ligga i åkerns kant men fortfarande på åkermarken. För att berättiga till

Skyddszonen ska vara anlagd i åkerns kant på produktiv åkermark för att ge rätt till miljöersättning.
Marken mellan skyddszonen och vattendraget kallas för strandbrink i denna broschyr.

miljöersättning ska vattnet vara utmärkt på den topografiska kartan eller vara vattenförande hela året.

Marken mellan åkerkanten och vattnet, alltså utanför åkern, kallas här "strandbrink". Att det finns en strandbrink är mycket viktigt och om ingen skyddszon finns så bör alltid en obrukad strandbrink finnas som minsta åtgärd mot erosion. Detta gäller även mot mindre diken. Strandbrinken berättigar inte till miljöersättning för skyddszon.

En anpassad skyddszon är anlagd ute på åkern istället för i åkerkanten. Syftet är att förhindra erosion som startar ute på åkern.

Anpassad skyddszon

Från och med 2010 finns det ytterligare en typ av skyddszon som kan berättiga till ersättning, det är en så kallad anpassad skyddszon. En anpassad skyddszon är placerad ute på fältet i stället för längs med ett vattendrag. Det är en vegetationsbevuxen yta runt till exempel ytvattenbrunnar eller i svackor ute på fältet. Zonen ska ligga på åkermark som normalt odlas.

Ersättningen för anpassade skyddszoner tillhör ersättning för utvald miljö och skiljer sig alltså en del från miljöersättningen för "vanliga" skyddszoner. Läs mer om detta på sidan 20.

Skillnad på skyddszon och skyddsavstånd

Det är skillnad på skyddszon och skyddsavstånd. För skyddszonen är det regler för miljöersättningen som avgör vad som är tillåtet att göra inom zonen, för skyddsavståndet är det lagkrav som styr vad man får göra. Inom ett skyddsavstånd är det inte tillåtet att sprida gödselmedel eller växtskyddsmedel, övriga odlingsåtgärder är dock tillåtna. Inom en skyddszon är varken gödsling, växtskyddsmedelsanvändning eller jordbearbetning tillåten.

I tabell 1 på nästa sida, kan du se vilka begrepp som styrs av miljöersättningar respektive lagkrav. ›

TABELL 1

Begrepp	Definition	Ersättning/lagkrav
Skyddszon	Vegetationsbevuxen zon anlagd på åkermark som gränsar till vatten. Inga gödselmedel eller kemiska växtskyddsmedel får spridas där och ingen jordbearbetning får ske.	Miljöersättning – skyddszoner
Anpassad skyddszon	Vegetationsbevuxen zon runt t.ex. ytvattenbrunnar eller i svackor på åkermark. Inga gödselmedel eller kemiska växtskyddsmedel får spridas där och ingen jordbearbetning får ske.	Ersättning för utvald miljö – anpassade skyddszoner
Skyddsavstånd för växtnäring	Zon mellan åker och vattendrag där det inte är tillåtet att gödsla. Övrig jordbearbetning och odling inom avståndet är tillåtet.	Lagkrav
Skyddsavstånd för växtskyddsmedel	Zon mellan åker och vattendrag där det inte är tillåtet att sprida kemiska växtskyddsmedel. Övrig jordbearbetning och odling inom avståndet är tillåtet.	Lagkrav
Sprutfria kantzoner	Zon i grödan i kanten av en åker där det inte är tillåtet att sprida kemiska växtskyddsmedel.	Miljöersättning – miljöskyddsåtgärder

Skyddszonen förhindrar att jordpartiklar rinner ut i vattendraget.

Vilken nytta gör skyddszonen?

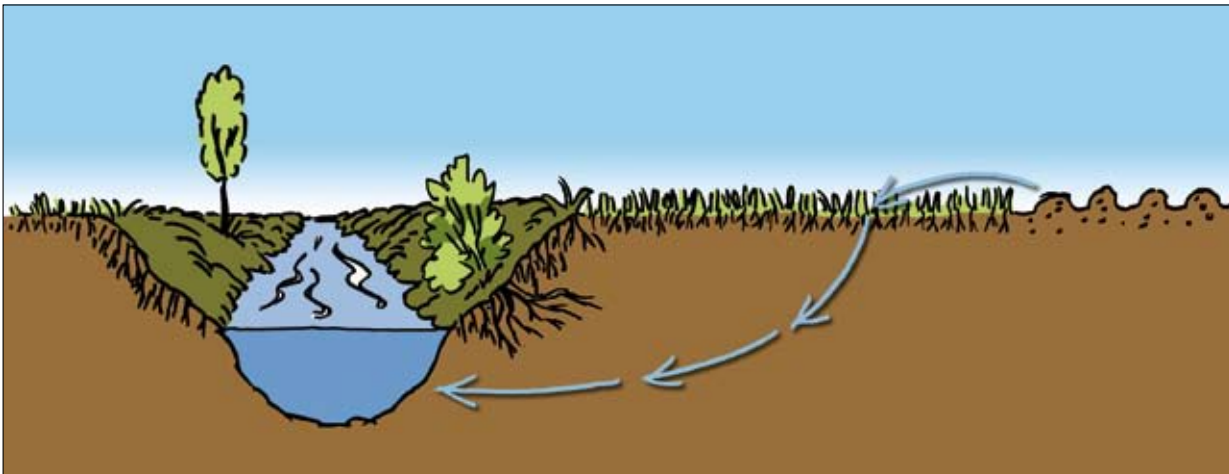
Filter för jordpartiklar och fosfor

Skyddszonen fungerar som ett filter för fina jordpartiklar, näringsämnen och partikelbundna växtskyddsmedel i ytavrinningen från åkermarken. Främst bidrar skyddszonen till att minska transport av partikelbunden fosfor från åkermark. Principen bygger på att vegetationen i skyddszonen bromsar upp vattenhastigheten och en del av vattnet därmed har tid att

infiltrera ner i marken. Vegetationen kan också binda jordpartiklar och stabiliserar leraggregat så att de inte slammas upp och följer med vattnet. Fosfor som är bunden till jordpartiklarna hålls då kvar i skyddszonen och kan på sikt tas upp av växterna i zonen.

Utöver detta finns det många andra positiva effekter av skyddszoner:

- Risken för direktspridning av växtskyddsmedel och gödningsämnen i vattendraget minskar. ›

Skyddszonen kan förhindra ytavrinning så att vattnet istället tränger ner i marken. Detta minskar transporten av jordpartiklar, fosfor och växtskyddsmedel ut till vattendraget.

- Växtligheten binder strandbrinken vilket minskar risk för ras och erosion som grumlar vattnet.
- Skyddszoner kan vara av stort värde för fåglar, däggdjur och insekter.
- Zonen kan användas som körväg vid fältarbete. Tänk dock på risken för markpackning så kör ej med för tunga maskiner i zonen.
- Skyddszonen kan vara ett stråk för rekreation och vara ett vackert inslag i landskapet.

Buffertzonen vid översvämning

Skyddszoner utmed vattendrag fungerar också som buffertzoner när vattendraget svämmas över. Det är mycket bättre att vattnet svämmas över skyddszonen med en gräsbevuxen yta än att den brukade åkermarken svämmas över. Detta gäller i synnerhet

under vinterhalvåret då en del av jordbruksmarken är obevuxen eller mycket glest bevuxen vilket gör att jorden lätt transporteras med vattnet.

Anpassad skyddszon

En anpassad skyddszon fungerar i princip på samma sätt som en vanlig skyddszon. Dels minskar den risken för att fosfor som är bundet till jordpartiklar sköljs med vattnet ner i ytvattenbrunnarna och dels minskar den risken för att lerpartiklar slammas upp om det finns vatten stående på fältet. Den anpassade skyddszonen kan även minska läckage av växtskyddsmedel från åkern genom att ytvattenbrunnar kommer att omgärdas av en obrukad zon. Vid besprutning kan den anpassade skyddszonen minska läckaget av växtskyddsmedel via ytvattenbrunnen.

Anlägg en vegetationsbevuxen yta kring ytvattenbrunnen för att förhindra erosion som denna.

En skyddszon skulle kunna förhindra att de små rännilarna från fältet når vattendraget.

Här förhindras yterosion från åkern och dikesrenen av vegetationen.

Fosfor – skyddszonen är effektiv mot detta läckage

En sammanställning av finska, norska, svenska och danska studier av skyddszoners effekt visar att:

- En skyddszon kan minska mängden total fosfor via ytavrinningen med 27–97 %.
- Det mesta av fosfor fastläggs i den del av skyddszonen som är närmast åkerkanten.
- För att minska förlusterna av löst fosfor bör man slå av vegetationen och föra bort den från skyddszonen.

Fosfor transporteras iväg med vattnet

Fosfor transporteras iväg från åkermarken med rinnande vatten antingen i löst form eller bunden till

jordpartiklar. Överskottsvattnet som innehåller den lösta och/eller den bundna fosfor tar olika vägar från åkermarken:

- Genom ytavrinning – vattnet rinner horisontellt på markytan eller ovanpå en tät plogsula, till en ytvattenbrunn, ett dike, vattendrag eller sjö. Detta vatten kan ibland kanaliseras till rännilar.
- Genom en långsam infiltration och transport ner genom marken till grundvattnet och vidare i dräneringsledningarna om grundvattenytan är i höjd med ledningarna.
- I lerjordar kan marken innehålla sprickor och porer, så kallade makroporer. Där kan det ske ett snabbt flöde av vatten och jordpartiklar genom marken, med stora fosforförluster som följd.

Ytavrinningen och kanaliserade flöden på eller

genom marken leder ofta till erosion och sedimenttransport ut till vattendraget och därmed ökar tillförseln av fosfor till vattnet. Skyddszonen minskar ytvavrinningen och fångar upp jordpartiklar som annars skulle hamna i vattnet. När jordpartiklarna fastnar i skyddszonen så stannar även den fosfor som är bunden till partiklarna där. En del fosfor frigörs och tas upp av vegetationen. Om man slår och tar bort vegetationen ansamlas det inte så mycket fosfor i skyddszonen. Framförallt minskar man eventuella effekter från att frostskadad vegetation kan läcka fosfor.

Behåll vegetation kring brunnen

Vatten som når dräneringsledningarna via ytvattenbrunnar kan innehålla mycket jordpartiklar och fosfor. Genom att anlägga en vegetationsbevuxen yta

runt ytvattenbrunnen, så att marken kring brunnen är bevuxen året om, kan förlusterna av fosfor minska.

Gynna markstrukturen

Fosforförluster som sker när vattnet transporteras ner genom marken till grundvattnet och vidare i dräneringsledningarna, om grundvattenytan är i höjd med dräneringsledningarna, kan inte stoppas av en skyddszon. Men man kan motverka dessa förluster genom att förbättra stabiliteten hos jordaggregaten, minska markpackningen och ha en jordbearbetningsstrategi som gynnar markstrukturen. Detta kan man göra genom att ha en god dränering, strukturkalka, tillföra organiskt material eller genom att använda sig av olika odlingsåtgärder. Allt som gynnar markstrukturen är bra både för grödan och för att minimera fosforförlusterna!

Anpassa plöjningsriktningen till vattendragets form som på bilden.

FÖRDJUPNING

Vattnet passerar genom marken ner till grundvattnet på olika sätt beroende på jordart och omfattningen av sprickbildning.

Lättare jordar

Till grundvattnet tar sig vattnet genom infiltration genom att sjunka genom åkermarken på bred front. Detta sker på lättare jordar. Det är då till störst del löst fosfor som följer med eftersom vattnet silas genom markens små porer och jordpartiklar fastnar på vägen.

Jordar som innehåller lera

Vattnet kan även rinna ner genom sprickor i jorden och då följer även jordpartiklar med och den fosfor som är bunden till jordpartiklarna. Partiklarna kan vara mycket små. I detta flöde transporteras både löst och partikelbunden fosfor med i vattnet med hög hastighet. Sprickflödet sker på jordar som innehåller tillräckligt mycket lera för att bilda sprickor. Det snabba flödet av vatten från markytan, nedåt i profilen leder till att mer jordpartiklar följer med vattnet. Detta ger större läckage av fosfor ut till vattendraget än när vattnet silas genom marken på bredare och därmed långsammare front.

Kväve – skyddszonen har ofta låg effekt

Kväve utlakas inte på samma sätt som fosfor. Fosfor är ofta bunden till partiklar och transporteras främst iväg bunden till dessa. Kvävet följer istället med själva vattnet. Skyddszonen har alltså liten effekt på kväveutlakning eftersom skyddszonen främst fångar upp ytavrinningen.

Åtgärder mot kväveläckage är kopplade till odlingen och det gäller att försöka minimera mängden nitratkväve i marken under tider när avrinningen förväntas vara stor. Detta innebär oftast perioden oktober till april i södra Sverige. Läs mer om detta på Greppa Näringens hemsida www.greppa.nu.

Växtskyddsmedel – skyddszonen minskar oavsiktlig spridning

Skyddszonen kan bidra till minskad oavsiktlig spridning av växtskyddsmedel eftersom användning av växtskyddsmedel är förbjuden inom zonen. Detta minskar risken både för vindavdrift och direktnedfall av växtskyddsmedel i vattendraget, genom att skyddszonen innebär ett ökat avstånd mellan grödan som besprutas och vattendraget. Skyddszonen förhindrar också ytavrinning vilket stoppar växtskyddsmedel som är bundet till jordpartiklar eller löst i ytvattnet.

Risken för ytavrinning är störst på kuperade fält och vid häftiga regn. Särskilt stor är risken tidigt i grödans utveckling. Då täcks jorden dåligt av grödan, rotsystemet binder inte jorden och grödan har liten vattenförbrukning. ›

Det är viktigt att träd och buskar växer utanför skyddszonen som du söker miljöersättning för. Träd är annars bra, de binder jorden effektivt och skuggar vattnet.

Effektiva motåtgärder är att:

- undvika bekämpningar när man väntar kraftiga/stora mängder regn
- anlägga skyddszoner längs vattendrag och runt ytvattenbrunnar.

Att anlägga skyddszoner kring ytvattenbrunnar är en effektiv åtgärd eftersom detta annars är en snabb transportväg för växtskyddsmedel ut till vattendraget. Mer information om att minimera läckage av växtskyddsmedel finns på Greppa Växtskyddets hemsida www.greppa.nu/vaxtskydd.

Skyddszon ska inte blandas ihop med ”Markanpassade” och ”Vindanpassade” skyddsavstånd för växtskyddsmedel som är lagkrav. Mer om Skyddsavstånd för växtskyddsmedel finns att läsa i boken

”Säker bekämpning” som är kursmaterial vid behörighetskurserna, ISBN: 9789127356405.

Biologisk mångfald – skyddszonen är viktig för växter och djur

I skyddszonen

Ett omväxlande landskap är en förutsättning för en stor artrikedom. Skyddszoner är mycket viktiga för fåltviltet eftersom de fungerar som boplatser, vandringsleder, skydd och områden för födosök.

I strandbrinken

Skyddszoner som man får ersättning för ska vara gräsbevuxen yta anlagd på åkermark, det får alltså

inte finnas träd på den yta som man får ersättning för. I praktiken kan det ju vara så att det finns träd i strandbrinken mellan skyddszonen och vattendraget, men träden får inte växa på areal som ersättning betalas ut för. För miljöersättningens skull får inte strandbrinken ha den karaktären att den kan utgöra samma funktion som en skyddszon.

Skuggande träd och buskar i strandbrinken gynnar vattenorganismer och medför många positiva effekter så det finns flera goda skäl att spara dem;

- Vattentemperaturen sänks vilket innebär högre syrgashalter som bland annat gynnar många fiskarter.
- Vattenväxternas tillväxt minskar vilket minskar rensningsbehovet i vattendraget.
- Avdunstningen minskar.

- Insekter i träd och buskar utgör föda för fisk när de faller ner i vattnet.
- Rotsystemet stabiliserar åkanten, och minskar erosionsrisken.
- Rotsystem under vattnet skapar viktiga livsmiljöer för insekter och fiskar.

Behöver man prioritera var det ska finnas träd och buskar är det viktigast på sydsidan av vattendraget. Då beskuggar de vattendraget bäst och vattentemperaturen hålls nere så att fiskar och andra vattenlevande organismer trivs bättre. Håll efter träd och buskar så att inte beskuggningen av gräset blir för stor för då blir grässvålen mindre tät, vilket kan innebära större partikelförluster till vattendragen. ◀

Att anlägga och sköta en skyddszon

Det finns särskilda krav på anläggning och skötsel av skyddszoner för att man ska få ut miljöersättning. Detta tas upp under nästa rubrik ”Miljöersättning för skyddszonen”.

Placering för bästa effekt

Anlägg skyddszoner där de gör mest nytta, det vill säga där det brukar rinna vatten på ytan eller där man kan se att jord eroderar bort från åkern. Det kan t.ex. vara längs med vattendrag där ytvatten och jordpartiklar riskerar att rinna ner i vattendraget. Om vattnet är lergrumlat och man kan se att jordpartiklar följer med ytvärrinnande vatten så behövs definitivt en skyddszon anläggas.

Det kan också vara mitt på åkern i en svacka eller runt ytvattenbrunnar där man ser att det finns risk för erosion vid ytvärrinning. I så fall kan man anlägga en anpassad skyddszon på den del av fältet som berörs. Du kan t.ex. bryta av en sluttning med en anpassad skyddszon för att fånga upp erosionen. För att hitta platser där skyddszoner behövs kan det vara bra att titta på hur vattnet rör sig efter häftiga regn eller vid snösmältningen.

Skyddszoner behövs framförallt på jordar som är erosionskänsliga som mjälajordar (siltjordar) och

lerjordar. På dessa jordar förhindrar skyddszonen yterosion och borttransport av fosfor. Det är sällan det sker ytvärrinning på sandjordar.

En skyddszon kan aldrig kompensera för en dålig dränering. Är marken dåligt dränerad ska man i första hand se över dräneringen!

Uppslammad jord från åkern har sköljts in över skyddszonen och vidare ner i diket till höger i bild. Se först över dräneringen, behåll den vanliga skyddszonen och gör den bredare om ytvärrinningen inte stoppas.

Bredd och storlek

Gemensamt för alla skyddszoner är att fältets lutning och sluttningens längd tillsammans med jordens erosionskänslighet är viktiga faktorer för att bestämma bredden eller storleken på skyddszonen. En skålförmad lutning medför mer erosion än en utåtbuktad och då krävs en bredare skyddszon. Rådgör gärna med länsstyrelsen.

I de flesta fall räcker det med att en skyddszon mot vattendrag är 6 meter bred för att ha god verkan. Där man brukar se rännilar kan en bredare skyddszon behövas. Lutar marken med mer än 1

meters höjdskillnad per 10 meter mot vattendraget behövs också en bredare skyddszon.

Om man ska anlägga en anpassad skyddszon måste man bedöma fältets lutning, form och risken för erosion för att kunna bestämma storleken och formen på skyddszonen. Enligt regler för miljöersättning (2010) måste en anpassad skyddszon vara minst 0,25 ha.

Avfasning av strandbrinkar

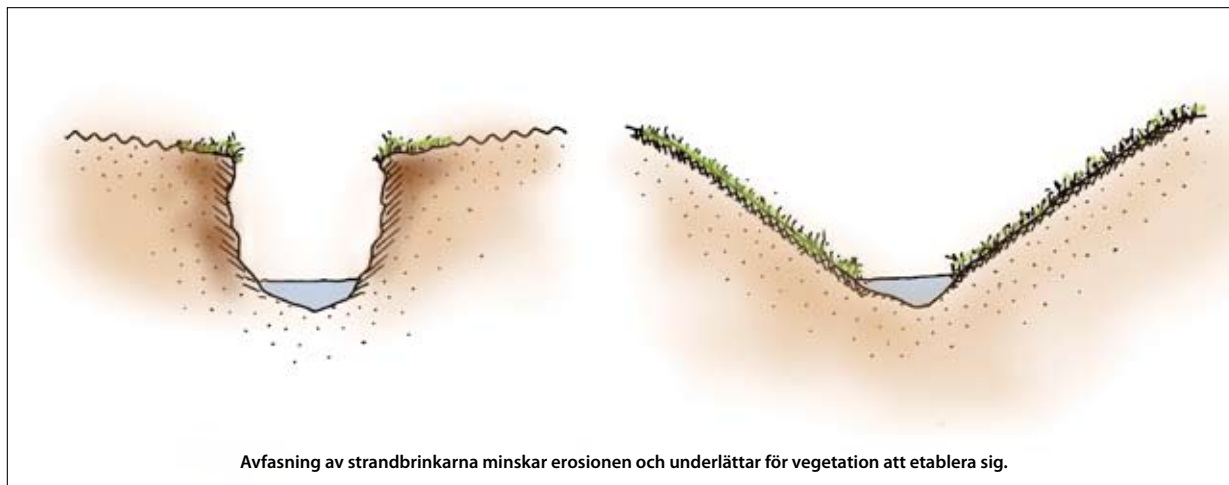
Passa på att se över släntlutningen vid underhåll av vattendraget. Rätt avfasning av strandbrinken underlättar för vegetationen att etablera sig. Fasa av ›

Här kan man tydligt se att vattnet är brunt av uppslammade lerpartiklar. Anlägg skyddszoner på båda sidorna. Var observant på om ytvatten bryter igenom någonstans, då behöver skyddszonen kanske breddas eller dräneringen ses över.

Vattnet har gröpt ur jorden i strandbrinken. Då är det viktigt att fasa av kanten och se till att ny växtlighet etableras så att erosionen minskar.

kanterna så att släntlutningen blir minst 1:2. Detta minskar erosionen och ras av jord direkt ner i vattnet. Om jorden är erosionskänslig kan man behöva utforma slänten på andra sätt för att förhindra onödig erosion längs åfaran.

Sådd

För att skyddszonen ska fungera bra som ett näringsfilter är det viktigt att den har en bra och tät grässväl. Både vanliga skyddszoner och anpassade skyddszoner ska sås in med vallgräs eller vallgräs i blandning med vallbaljväxter. Ett bra sätt att etablera skyddszonen är att så in gräset i en spannmålsgröda. Är skyddszonen redan etablerad när man går in i åtagandet behöver den inte sås om.

Fröblandningen bör bestå av gräs som etablerar sig snabbt och samtidigt är uthålligt. Ofta används en

blandning med ängsgröe och rödsvingel. Flera gräs-fröblandningar som är lämpade för bete passar också bra till skyddszoner. På magrare marker kan inslag av rödven och fårsvingel rekommenderas. Forskning visar att det kan läcka mycket fosfor vid odling av rajgräs som frysskadats på vintern så använd hellre de gräs som rekommenderas ovan.

Skötsel av skyddszonen

Slå av och för bort vegetationen

Forskningsstudier från Finland, Skottland och Sverige visar att man för bästa fosforreningseffekt bör slå av och föra bort växtligheten i skyddszonen. Annars finns det en risk att organiskt material och fosfor anrikas på markytan vilket kan innebära mer fosfor i vattnet. Detta är särskilt viktigt på anpassade skyddszoner som anläggs i svackor ute på ett fält.

Slår man gräset blir grässvålen dessutom tätare och utgör ett effektivare filter.

Ur naturvårdssynpunkt går det bra att låta skyddszonen utvecklas mer eller mindre fritt. Högvuxet gräs gynnar både fågelliv och däggdjur. Inget hindrar emellertid att gräset slås och förs bort någon gång per säsong. Där en blomsteräng har etablerats är en årlig slåtter nödvändig för att behålla den rika örtflo-

ran. Om ingen hävd sker kommer gräset snabbt att konkurrera ut ängsblommorna. Slåttern bör äga rum någon gång mellan slutet av juli och mitten av augusti efter att blommorna hunnit fröa av sig. Om gräset slås är det bäst om gräset förs bort, eftersom det annars kväver nya spirande skott. Bortförseln av gräset är även bra för att förhindra att fosfor anrikas på markytan. ◀

Välskött skyddszon där man fört bort gräset.

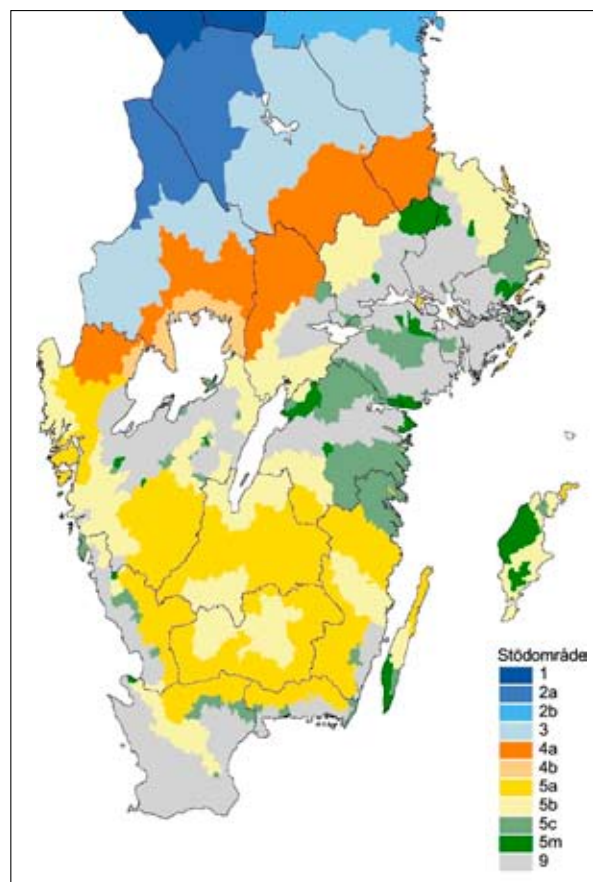
Miljöersättning för skyddszonen

För aktuella krav och regler kan du läsa mer på Jordbruksverkets hemsida www.jordbruksverket.se.

”Vanlig” skyddszon

Man kan söka miljöersättning för att anlägga skyddszoner på åkermark utmed vattendrag, sjöar, hav eller dammar i stödområde 4b, 5 och 9^{*)}. Ersättningen år 2010 är 3 000 kr/ha för den som ingår i ett nytt åtagande. För att berättiga till ersättning ska vattnet vara utmärkt på den topografiska kartan eller vara vattenförande hela året. Skyddszonen ska vara mellan 6 och 20 meter bred, räknat från åkerns kant, och ligga på åkermark. Dessutom ska skiftets längd mot vattnet vara minst 20 meter. Det är möjligt att räkna in trädesareal i skyddszonen om trädan ligger på godkänd åkermark.

Skyddszonerna ska sammanlagt vara minst 0,10 hektar för att ge ersättning. Tänk på att belopp under 1 000 kr per miljöersättning och stödår inte betalas ut. Utöver miljöersättningen får man gårdsstöd för den aktuella arealen. Det är den som brukar marken som kan ha rätt till ersättning. Man kan äga marken, arrendera marken eller ha ingått ett nyttjanderättsavtal med ägaren till marken.

*) Stödområde 4b, 5 och 9 sträcker sig från Skåne upp till och med Uppsala och Västmanlands län. Södra delarna av Örebro och Värmlands län ingår också. Nordvästligaste delen av Västra Götalands län ingår inte.

Krav på anläggning av skyddszonen

- Skyddszonen ska anläggas på åkermark som direkt gränsar till vattenförekomst. Med vattenförekomst menas här vattendrag, sjöar, hav eller dammar.
- Skyddszonen ska vara mellan 6 och 20 meter bred.
- Skiftets längd mot vattnet ska vara minst 20 meter långt.
- Skyddszonen ska sås senast den 15 juni första året i åtagandeperioden. Skyddszonen kan etableras antingen på hösten eller på våren, bara den är sådd senast den 15 juni det året som åtagandeperioden börjar. (För Värmlands län gäller sådatum 30 juni.)
- Växtligheten på skyddszonen ska utgöras av vallgräs eller vallgräs i blandning med vallbaljväxter. Högst 10 viktprocent av utsädesblandningen får utgöras av vallbaljväxter.
- Om man vill får man så in fröblandningar som gynnar insekter i skyddszonen.
- Sådden ska ske med den mängd utsäde som är normalt för arten och syftet med odlingen.
- Om växtligheten på skyddszonen redan är etablerad när man går in i åtagandet behöver man inte så om den om den kan klassas som godkänd vall.

Krav på skötsel av skyddszonen

- En anlagd skyddszon ska ligga obruten på samma mark under hela åtagandeperioden. Om det uppstår skador eller om delar av växtligheten dött ska den repareras.
- På skyddszonen är det inte tillåtet att göra något som leder till att växtligheten skadas. Skyddszonen får inte bearbetas förrän det sista året i åtagandeperioden. Då får brytning av skyddszonen tidigast ske efter den 20 september–20 oktober beroende på var i landet skyddszonen är belägen.
- Vid dikning får jordmassor läggas på skyddszonen. Vid täckdikning av ett intilliggande skifte får skyddszonen brytas igenom. Jordmassorna ska vara bortförda och skyddszonens växtlighet reparerad senast den 15 juni följande år.
- Växtligheten på skyddszonen får sköras, dock tidigast den 15 juli för att inte störa vilt.
- Skyddszonen får betas under hela betessäsongen, förutsatt att den inte skadas av betet.
- Växtligheten på skyddszonen får slås av under hela växtperioden, om den avslagna växtligheten kan ligga kvar på skyddszonen utan att kväva vegetationen under.
- Växtligheten får inte användas till utsädes- eller energiproduktion.
- Gödselmedel eller kemiska växtskyddsmedel får inte spridas på skyddszonen.

Anpassad skyddszon

Från och med 2010 har en ersättning för anpassade skyddszoner införts. Denna ersättning lämnas för skyddszoner som anläggs ute på åkermarken vid t.ex. ytvattenbrunnar eller i svackor. Ersättning för anpassade skyddszoner ingår i utvald miljö och kan sökas i hela landet. Eftersom länsstyrelserna själva avgör vilka insatser de prioriterar inom utvald miljö är det viktigt att först kontakta länsstyrelsen för att få veta vad som gäller i just ditt län. Tänker man söka ersättning för anpassad skyddszon kan det vara

bra att fotografera platsen när det är kraftig ytvavrinning eller snösmältning och lämna bilderna till länsstyrelsen tillsammans med ansökan.

Det finns ingen generell ersättningsnivå för anpassade skyddszoner utan länsstyrelsen i respektive län beslutar hur stor ersättningen blir. I många län får man ca 4 000 kr/ha samt gårdsstöd för den anpassade skyddszonen år 2010.

Varje anpassad skyddszon ska vara minst 0,25 hektar. Man kan ha flera anpassade skyddszoner på samma skifte, men varje anpassad skyddszon ska då vara minst 0,25 hektar. Man kan inte få ersättning

En anpassad skyddszon skulle kunna förhindra att jordpartiklar slammas upp och flyter iväg förutsatt att dräneringen är god.

Längsgående hjulspår accelererar erosionen nedför sluttningen. Undvik att göra sådana spår och anlägg om nödvändigt en anpassad skyddszon i svackan.

för anpassade skyddszoner på samma mark där man skulle kunna få ersättning för vanlig skyddszon. Man kan inte heller få ersättning både för anpassade skyddszoner och för vallodling på samma areal. En anpassad skyddszon kan gränsa eller gå över gränsen till en annan brukares mark. Varje brukare söker då för den del som ligger på den egna marken. Hela

skyddszonen ska dock vara omgiven av åkermark och varje brukares del måste vara minst 0,25 ha. Om växtligheten på skyddszonen redan är etablerad när man går in i åtagandet behöver man inte så om den. Länsstyrelsen har möjlighet att besluta om särskilda skötselvillkor för anpassade skyddszoner. ◀

Krav på anläggning av anpassad skyddszon

- En anpassad skyddszon ska anläggas på godkänd åkermark som normalt odlas.
- Varje anpassad skyddszon ska vara minst 0,25 hektar.
- En anpassad skyddszon ska omges av minst 4 meter odlad mark runt om. Anledningen är att den anpassade skyddszonen ska utgöra ett odlingshinder för att du ska vara berättigad till ersättning. Den får dock gränsa till en 20 meter bred vanlig skyddszon.
- En anpassad skyddszon måste ligga på samma mark under hela åtagandeperioden.
- En anpassad skyddszon ska sås senast den 15 juni första året i åtagandeperioden. Skyddszonen kan etableras antingen på hösten eller på våren, bara den är sådd senast den 15 juni det året som åtagandeperioden börjar. (För Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Väster-norrlands, Gävleborgs, Dalarnas och Värmlands län gäller den 30 juni som sista sådatum.)

- Växtligheten på skyddszonen ska utgöras av vallgräs eller vallgräs i blandning med vallbaljväxter.

Krav på skötsel av anpassad skyddszon

- I en anpassad skyddszon får man inte gödsla, använda växtskyddsmedel eller göra något som kan förstöra eller skada den anpassade skyddszonen.
- Om det uppstår skador eller om delar av växtligheten dött ska den anpassade skyddszonen repareras.
- Jorden får inte bearbetas under åtagandeperioden.
- Växtligheten får inte användas för utsädes- eller energiproduktion.
- Man får inte bryta den anpassade skyddszonen förrän på hösten det sista året i åtagandeperioden. Länsstyrelsen beslutar om vilket datum som är aktuellt i respektive län.

EGNA NOTERINGAR

Projektidé: Markus Hoffmann, LRF
Redaktör: Sara Almqvist, LRF Konsult
Text: Sara Almqvist, LRF Konsult
Maria Arwidsson, LRF
Referensgrupp: Ingrid Rydberg, Naturvårdsverket
Ulrika Williamsson, Jordbruksverket
Faktagranskare: Katarina Börling, Jordbruksverket
Johan Krook, Ekologgruppen
Gustav Skyggesson, Lantbrukare
Stenastorps Gård
Barbro Ulén, Sveriges lantbruksuniversitet
Foto: Monica Kling omslag, s. 6, 10, 12, 13
Barbro Ulén s. 8
Johan Krook s. 9
Örjan Folkesson s. 14, 20
Anuschka Heeb s. 15
Eskil Nilsson s. 17
Illustrationer: Bo Nordin s. 4, 5, 7
Ur "Åmansboken" s. 16
Layout: Condesign Infocom
Produktion: Första utgåvan, oktober 2010
Tryck: Tabergs Tryckeri

